

УДК 338.24:343.37:351.863

Бурий Віталій Петрович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID 0009-0003-7796-0894

Гетун Олександр Миколайович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID 0009-0002-4528-269X

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ: ФІКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ

Анотація. У статті досліджено проблематику забезпечення економічної безпеки України в умовах кризових викликів, зокрема крізь призму фіктивної діяльності суб'єктів господарювання та необхідності вдосконалення системи управління економічними ризиками. Обґрунтовано, що в умовах воєнної, фінансової, інституційної та соціально-економічної нестабільності фіктивна діяльність підприємств набуває особливо небезпечного характеру, оскільки сприяє ухиленню від оподаткування, незаконному виведенню коштів, викривленню конкурентного середовища, тінізації економіки та зменшенню ресурсної бази держави. Визначено, що фіктивні суб'єкти господарювання можуть використовуватися як інструмент приховування реальних бенефіціарів, формування безтоварних операцій, легалізації доходів, мінімізації податкових зобов'язань і створення штучних фінансових потоків. Проаналізовано взаємозв'язок між фіктивною підприємницькою діяльністю, економічними ризиками та загрозами економічній безпеці держави. Обґрунтовано необхідність переходу від переважно реактивної моделі протидії економічним правопорушенням до ризик-орієнтованого підходу, що передбачає аналітичне виявлення ризикових операцій, посилення міжвідомчої взаємодії, цифровізації контролю, прозорість бенефіціарної власності та удосконалення превентивних механізмів економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, кризові виклики, фіктивна діяльність, суб'єкти господарювання, економічні ризики, тіньова економіка, фінансовий моніторинг, ризик-орієнтований підхід.

Постановка проблеми. Економічна безпека держави є однією з ключових умов її стійкості, суверенності та здатності забезпечувати суспільні потреби в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів. Для України ця проблема має особливе значення, оскільки економічна система функціонує в умовах воєнної агресії, високого рівня бюджетного навантаження, потреби у фінансуванні оборони, відновленні інфраструктури, підтримці бізнесу та забезпеченні соціальних зобов'язань. У таких обставинах будь-які прояви тінізації господарської діяльності, ухилення від оподаткування, приховування реальних фінансових потоків або використання фіктивних суб'єктів господарювання безпосередньо послаблюють економічну стійкість держави.

Фіктивна діяльність суб'єктів господарювання є однією з найбільш небезпечних форм деструктивної економічної поведінки, оскільки вона не завжди проявляється як очевидне порушення на початкових етапах. Такі суб'єкти можуть мати формальні ознаки легального бізнесу, бути зареєстрованими у встановленому порядку, мати рахунки, документи, контрагентів і податкову звітність. Водночас їхня фактична діяльність часто спрямована не на реальне виробництво товарів чи надання послуг, а на створення штучного документообігу, мінімізацію податкових платежів, приховування походження коштів,

обслуговування схем незаконного виведення капіталу або легалізацію доходів сумнівного походження.

В умовах кризи фіктивна діяльність становить підвищену загрозу, оскільки держава особливо залежить від стабільних податкових надходжень, прозорого функціонування фінансового сектору та добросовісної поведінки бізнесу. Коли частина економічних суб'єктів використовує фіктивні операції, порушується принцип справедливої конкуренції, зменшується довіра до ринку, ускладнюється інвестиційне планування та посилюються ризики для фінансової системи. Це актуалізує потребу наукового осмислення фіктивної діяльності не лише як правового чи податкового порушення, а як системної загрози економічній безпеці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної безпеки, тінізації економіки, фінансових правопорушень і управління економічними ризиками досліджується у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а також у документах державних органів і міжнародних організацій. У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року економічна безпека розглядається як складова національної безпеки, що потребує системного реагування на фінансові, виробничі, інвестиційні, зовнішньоекономічні та інституційні загрози [1]. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» закріплює важливість аналітичного підходу до виявлення зон ризику у сфері економіки та протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [2].

У дослідженнях OECD значна увага приділяється проблемі використання фіктивних, оболонкових і непрозорих корпоративних структур для приховування бенефіціарної власності, ухилення від оподаткування, відмивання коштів та ускладнення фінансових розслідувань [3]. Державна служба фінансового моніторингу України визначає протидію відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та пов'язаним предикатним злочинам як важливий елемент захисту фінансової системи держави [4]. Водночас у дослідженнях OECD щодо України підкреслюється, що тривалі структурні проблеми, зокрема високий рівень неформальної економічної активності, недостатній рівень інвестицій та потреба у зміцненні інституційної спроможності, залишаються вагомими факторами, які впливають на відновлення й довгострокове економічне зростання [5].

Разом із тим недостатньо дослідженим залишається комплексний взаємозв'язок між фіктивною діяльністю суб'єктів господарювання, економічними ризиками та системою забезпечення економічної безпеки України саме в умовах кризових викликів. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу зазначеної проблеми та обґрунтування напрямів удосконалення ризик-орієнтованого управління економічною безпекою.

Мета статті. Метою статті є дослідження фіктивної діяльності суб'єктів господарювання як загрози економічній безпеці України в умовах кризових викликів, а також обґрунтування напрямів удосконалення управління економічними ризиками з метою підвищення стійкості національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека України в сучасних умовах формується під впливом складної сукупності загроз, серед яких особливе місце посідають воєнні ризики, бюджетні дисбаланси, інфляційний тиск, зниження інвестиційної активності, руйнування виробничої та енергетичної інфраструктури, міграція робочої сили, логістичні обмеження, тінізація економіки та поширення недобросовісних практик у сфері господарювання. У такому середовищі фіктивна діяльність суб'єктів господарювання стає не ізольованим явищем, а частиною ширшої системи економічних ризиків, що здатні послаблювати фінансову, податкову, інвестиційну та інституційну стійкість держави.

Сутність фіктивної діяльності суб'єктів господарювання полягає у використанні формально створених або формально діючих підприємств для досягнення цілей, які не пов'язані з реальним веденням господарської діяльності. Такі суб'єкти можуть бути задіяні у схемах безтоварних операцій, штучного формування податкового кредиту, конвертації

безготівкових коштів у готівку, приховування реального походження активів, виведення прибутку з-під оподаткування, оформлення фіктивних послуг або транзиту фінансових потоків. небезпека полягає в тому, що формальна наявність документів може створювати ілюзію законності операцій, тоді як їхній економічний зміст є відсутнім або спотвореним. Фіктивні суб'єкти господарювання мають значний деструктивний вплив на податкову безпеку держави. Унаслідок використання схем мінімізації податкових зобов'язань бюджет недоотримує кошти, які могли б бути спрямовані на оборону, соціальні програми, відновлення інфраструктури та підтримку економічного розвитку [1]. В умовах кризи такі втрати набувають не лише фінансового, а й безпекового значення, адже кожна гривня недоотриманих доходів знижує спроможність держави реагувати на надзвичайні виклики. Саме тому фіктивна діяльність повинна розглядатися як загроза не лише фінансовій дисципліні, а й загальній економічній стійкості.

Не менш суттєвим є вплив фіктивної діяльності на конкурентне середовище. Добросовісні підприємства, які сплачують податки, дотримуються трудового законодавства, забезпечують якість продукції та ведуть реальну господарську діяльність, опиняються у нерівних умовах порівняно з тими суб'єктами, які використовують фіктивні операції для зменшення витрат. Це спотворює ринкові стимули, знижує мотивацію до легальної діяльності, посилює недовіру між учасниками ринку та створює передумови для подальшої тінізації економічних відносин. У довгостроковому вимірі така ситуація негативно впливає на інвестиційний клімат, оскільки прозорість і передбачуваність бізнес-середовища є одними з ключових умов залучення капіталу [2].

Фіктивна діяльність також тісно пов'язана з ризиками легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Використання підприємств із номінальними керівниками, непрозорою структурою власності або відсутністю реального економічного змісту операцій може ускладнювати встановлення кінцевих бенефіціарів та джерел походження коштів. У таких випадках фіктивні компанії виконують роль посередницьких ланок, які маскують реальні фінансові потоки та створюють складні схеми переміщення активів. Це ускладнює роботу контролюючих і правоохоронних органів, збільшує витрати на фінансові розслідування та знижує ефективність державної політики у сфері економічної безпеки.

Особливого значення в сучасних умовах набуває бенефіціарна прозорість. Якщо реальний власник або контролер суб'єкта господарювання прихований за формальними засновниками, номінальними особами чи ланцюгом пов'язаних юридичних осіб, держава втрачає можливість належним чином оцінювати ризики, пов'язані з таким суб'єктом. Проблема непрозорості власності є важливою не лише для податкового контролю, а й для санкційної політики, публічних закупівель, банківського нагляду, фінансового моніторингу та захисту стратегічних секторів економіки. В умовах воєнних викликів це питання набуває особливої ваги, оскільки економічні операції можуть мати не лише комерційний, а й безпековий вимір.

Управління економічними ризиками, пов'язаними з фіктивною діяльністю суб'єктів господарювання, має базуватися на ризик-орієнтованому підході. Його сутність полягає в тому, що державні органи повинні спрямовувати основні ресурси не на формальне масове перевіряння всіх суб'єктів, а на виявлення найбільш ризикових операцій, секторів, контрагентів і моделей поведінки [3]. Такий підхід дозволяє зменшити адміністративний тиск на добросовісний бізнес і водночас підвищити ефективність протидії складним економічним схемам. Для цього необхідні якісні дані, аналітичні інструменти, міжвідомчий обмін інформацією, цифрові системи моніторингу та належна професійна підготовка фахівців.

Важливою складовою ризик-орієнтованого управління є аналітична ідентифікація ознак фіктивності. До таких ознак можуть належати відсутність матеріально-технічної бази для заявленого виду діяльності, невідповідність обсягів операцій кадровим і виробничим можливостям підприємства, часта зміна керівників або засновників, масова реєстрація

підприємств за однією адресою, проведення великих фінансових операцій без очевидного економічного змісту, взаємодія з контрагентами з підвищеним ризиком, відсутність реального руху товарів або послуг, невідповідність податкової звітності фактичним можливостям суб'єкта. Проте жодна з цих ознак не повинна автоматично вважатися доказом порушення; вони мають використовуватися як підстава для поглибленого аналізу [4].

Цифровізація державного контролю створює нові можливості для протидії фіктивній діяльності. Інтеграція податкових, митних, банківських, реєстраційних, судових та інших інформаційних систем дозволяє швидше виявляти аномальні операції, пов'язані структури, нетипові фінансові потоки й повторювані схеми. Водночас цифровізація не повинна перетворюватися на механічне накопичення даних. Її ефективність залежить від якості аналітичних моделей, правового захисту даних, міжвідомчої координації та здатності державних органів інтерпретувати інформацію з урахуванням реального економічного змісту операцій.

Окремої уваги потребує взаємодія між Бюро економічної безпеки України, Державною податковою службою, Державною службою фінансового моніторингу, митними органами, Національним банком України, правоохоронними органами та судовою системою. Фіктивна діяльність часто має міжсекторальний характер, тому її неможливо ефективно виявляти лише в межах одного відомства. Необхідним є створення системи обміну ризиковими сигналами, спільного аналізу схем, узгоджених методик оцінювання загроз і механізмів швидкого реагування. Водночас така взаємодія має бути побудована на принципах законності, захисту прав добросовісного бізнесу та недопущення дублювання контрольних функцій.

У контексті кризових викликів особливо важливо розмежовувати реальні економічні труднощі підприємств і фіктивну діяльність. В умовах війни багато підприємств можуть мати нестабільні фінансові показники, змінювати логістику, скорочувати персонал, переносити виробничі потужності або тимчасово зменшувати обсяги діяльності. Самі по собі ці ознаки не свідчать про фіктивність. Тому державна політика має поєднувати контроль із розумінням кризового контексту, щоб не створювати надмірного тиску на легальний бізнес, який і так працює в умовах підвищеної невизначеності.

Важливою умовою протидії фіктивній діяльності є підвищення рівня корпоративної доброчесності. Підприємства повинні впроваджувати внутрішні процедури перевірки контрагентів, оцінки податкових і комплаєнс-ризиків, контролю документального підтвердження операцій, прозорого управління фінансовими потоками та відповідальності посадових осіб. Для великого бізнесу такі процедури вже поступово стають елементом стандартного управління, проте для малого й середнього бізнесу вони часто залишаються складними або недостатньо зрозумілими. Саме тому важливо розвивати не лише контрольні, а й консультативні механізми, які допомагатимуть підприємствам уникати взаємодії з ризиковими контрагентами.

Управління економічними ризиками має включати також удосконалення судової та доказової практики. Ефективна протидія фіктивній діяльності неможлива без належного доведення відсутності реального економічного змісту операцій, встановлення зв'язку між учасниками схеми, визначення кінцевих вигодоодержувачів і розрахунку завданих збитків. Якщо докази є слабкими або методики оцінювання збитків непереконливими, навіть виявлені схеми можуть не завершуватися реальним притягненням винних до відповідальності. Це знижує превентивний ефект державної політики та формує відчуття безкарності.

Не менш важливою є профілактична функція держави. Протидія фіктивній діяльності не повинна зводитися лише до виявлення вже скоєних правопорушень. Ефективнішим є формування таких умов, за яких використання фіктивних суб'єктів стає економічно невигідним і юридично ризикованим. Це передбачає підвищення прозорості реєстраційних

процедур, удосконалення контролю за бенефіціарною власністю, розвиток електронних інструментів простежуваності операцій, посилення відповідальності професійних посередників, які сприяють створенню фіктивних схем, а також формування культури податкової доброчесності.

Фіктивна діяльність суб'єктів господарювання має розглядатися як багатовимірна загроза. Вона впливає на бюджетну безпеку через втрату податкових надходжень; на фінансову безпеку - через викривлення руху коштів і ризики відмивання доходів; на інвестиційну безпеку - через погіршення довіри до бізнес-середовища; на соціальну безпеку - через несправедливий розподіл податкового навантаження; на інституційну безпеку - через підрив довіри до державних органів і правових механізмів. Саме тому управління такими ризиками має бути комплексним, а не фрагментарним [5].

У сучасних умовах Україні необхідно посилювати здатність економічної системи до самозахисту. Це означає, що економічна безпека повинна забезпечуватися не лише через каральні інструменти, а й через якісне регулювання, цифрову прозорість, прогнозування ризиків, підтримку добросовісного бізнесу, розвиток фінансової грамотності та формування зрозумілих правил гри. Чим прозорішим і передбачуванішим є економічне середовище, тим менше можливостей для функціонування фіктивних структур.

Таким чином, фіктивна діяльність суб'єктів господарювання в умовах кризових викликів є не лише проблемою окремих економічних правопорушень, а системним фактором дестабілізації економічної безпеки України. Її подолання потребує поєднання правових, організаційних, аналітичних, цифрових, фінансових і превентивних інструментів. Найбільш перспективним напрямом є розвиток ризик-орієнтованої моделі управління, яка дозволяє концентрувати увагу на реальних загрозах, мінімізувати тиск на легальний бізнес і підвищувати ефективність державної політики у сфері економічної безпеки.

Висновок. Економічна безпека України в умовах кризових викликів значною мірою залежить від здатності держави виявляти, оцінювати та нейтралізувати ризики, пов'язані з фіктивною діяльністю суб'єктів господарювання. Така діяльність становить суттєву загрозу для бюджетної, фінансової, податкової, інвестиційної та інституційної стійкості держави, оскільки сприяє тінізації економіки, ухиленню від оподаткування, легалізації сумнівних доходів, викривленню конкуренції та зниженню довіри до ринкового середовища.

Управління економічними ризиками у цій сфері має ґрунтуватися на комплексному ризик-орієнтованому підході, який поєднує аналітичне виявлення ризикових операцій, прозорість бенефіціарної власності, цифровізацію контролю, міжвідомчу взаємодію, удосконалення фінансового моніторингу, розвиток корпоративного комплаєнсу та захист прав добросовісного бізнесу. Перехід від реактивної моделі реагування до превентивної системи управління ризиками дозволить підвищити ефективність протидії фіктивній діяльності, зміцнити фінансову основу держави та посилити економічну стійкість України в умовах тривалих кризових викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021.
2. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX.
3. OECD. Ending the Shell Game: Cracking down on the Professionals who enable Tax and White Collar Crimes. Paris: OECD Publishing, 2021.
4. State Financial Monitoring Service of Ukraine. National risk assessment and financial monitoring materials. Kyiv, 2022–2024.
5. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Paris: OECD Publishing, 2025.

REFERENCES

1. President of Ukraine. (2021). *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period up to 2025"* № 347/2021.
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *On the Economic Security Bureau of Ukraine: Law of Ukraine № 1150-IX*.
3. OECD. (2021). *Ending the Shell Game: Cracking down on the Professionals who enable Tax and White Collar Crimes*. Paris: OECD Publishing.
4. State Financial Monitoring Service of Ukraine. (2022–2024). *National risk assessment and financial monitoring materials*. Kyiv.
5. OECD. (2025). *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025*. Paris: OECD Publishing.

Buryi Vitalii

(PhD student, Private Higher Educational Institution "European University")

Hetun Oleksandr

(PhD student, Private Higher Educational Institution "European University")

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE UNDER CRISIS CHALLENGES: FICTITIOUS ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES AND ECONOMIC RISK MANAGEMENT

Abstract. *The article examines the issue of ensuring Ukraine's economic security under crisis challenges, particularly through the prism of fictitious activities of business entities and the need to improve economic risk management. It is substantiated that under conditions of military, financial, institutional and socio-economic instability, fictitious business activity becomes especially dangerous, as it contributes to tax evasion, illegal withdrawal of funds, distortion of the competitive environment, shadowing of the economy and reduction of the state's resource base. The article determines that fictitious business entities may be used as instruments for concealing real beneficiaries, creating sham transactions, laundering proceeds, minimizing tax liabilities and forming artificial financial flows. The relationship between fictitious entrepreneurial activity, economic risks and threats to the economic security of the state is analyzed. It is proved that counteracting fictitious activity should not be limited to punitive measures after violations have already occurred. Instead, it requires a transition to a risk-oriented model based on analytical identification of risky transactions, interagency cooperation, digitalization of control procedures, transparency of beneficial ownership, financial monitoring and development of preventive mechanisms. The article emphasizes that the effectiveness of economic security policy depends on the state's ability to combine control over high-risk operations with protection of bona fide business, reduction of excessive administrative pressure and formation of transparent rules for economic activity. It is concluded that strengthening the risk-oriented approach to economic security management will contribute to reducing the shadow economy, increasing budget revenues, improving the investment climate and enhancing Ukraine's economic resilience under prolonged crisis conditions.*

Keywords: *economic security, crisis challenges, fictitious activity, business entities, economic risks, shadow economy, financial monitoring, risk-oriented approach.*